

AVRASYA JEOPOLİTİĞİNDE YENİ YAPILANMA ve MUSTAFA KEMAL'İN AVRASYA DÜŞÜNCESİ

Kaan Ögüt

1- RUSYA - ÇİN - HİNDİSTAN STRATEJİK İŞBİRLİĞİ

Avrasya 21.Yüzyılın belirleneceği coğrafya dünyadaki üçlü kutuplaşmanın dışında kalan ama potansiyel olarak Asya bloğu ile yakınlaşması ve Balkanlar dahil bazı Avrupa bölgelerini de içine alan bu coğrafyada bugün bir hegemonya mücadelesi sürüyor. Bölge güçleri başta ABD olmak üzere diğer üç bloğu Avrasya'dan uzak tutabilirlerse ve dördüncü bir yapılanmayı kurabilirlerse 21. yüzyılda çok şey değişebilir. SSCB'nin reform sürecine girmesiyle birlikte, ABD "Yeni Dünya Düzenini" ilan etti. Yine ABD, Brzezinski gibi en yetkin ağızlarından Avrasya'nın ABD tarafından kontrolünün Yeni Dünya Düzeni sürecinin en temel şartlarından biri olduğunu ortaya koydu. Avrasya'nın, zengin enerji kaynakları dışında en önemli özelliği ABD'nin Dünya hakimiyetine kafa tutabilecek potansiyel güçlerin de bu bölgede bulunmasıdır. Nitekim **Brzezinski**'nin Rusya- Çin yakınlaşmasından ciddi anlamda rahatsız olduğu, böyle bir ittifakın her iki ülkeye yapılan sermaye akışını olumsuz yönde etkileyeceği tehdidiyle anlaşıyor. Brzezinski, açıkça şunları söylüyor. "*Amerika'ya potansiyel bir rakip yerkürenin en önemli oyun alanı Avrasya'dan çıkabilir. Orta alan (Rusya) Batı'yı reddeder. İddialı bir tekil oyuncu olur ve Güney Üzerinde kontrol elde ederse ya da büyük doğulu oyuncularla (Çin) bir ittifak kurarsa o zaman ABD'nin Avrasya'daki önceliği ciddi biçimde daralır. Hangi yeni Avrasya koalisyonları olasıdır, hangileri ABD çıkarları için tehlikeli olabilir ve bunların önüne geçmek için ne yapılabilir.*"¹

Kemal Yavuz; Dünyada, soğuk savaş sonrası çok kutuplu bir düzenin kurulamadığını tek kutbun ABD olduğunu, Madeleine Albright'ın , "*Biz, dünyanın en güçlü devletiyiz. Bu kürenin en önemli unsuru olarak, dünyayı çocuklarımız, torunlarımız ve tabii bizim kurallarımıza uyan diğer ülkelerin insanları için daha güvenli hale getirmek amacı ile gereken her şeyi yapacağız.*" sözlerini hatırlatarak ortaya koyan Yavuz; Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" kitabına dayanarak Rusya, İran ve Türkiye gibi bölgesel güçlerin Avrasya Balkanları olarak isimlendirilen bölgenin, kontrolü için çatışabileceğini bunlardan herhangi birinin bölgede liderliği kapmasına mani olmak için, ABD'nin buraya güçlü bir şekilde müdahale edeceğini söylüyor.²

ABD'nin soğuk savaş dönemi stratejilerinden biri SSCB ve Çin'i birbirlerine karşı kullanıp Asya'da güçlü bir oluşumun önüne geçmektir. ABD her iki ülkenin de yardımıyla bu amacına soğuk savaş yılları boyunca ulaştı. SSCB'nin dağılmasından sonra birliğin ana unsuru olan Ruslar global ölçüde düşünmeye alışık olduklarından ve üzerine güçlü jeopolitik kuramlar üretilmiş dünya adası, dünyanın merkezi olarak kabul edilen Avrasya coğrafyasına hala hakim bir konumda bulunduklarından ABD'nin bölgeye yönelik amaçlarını doğru bir şekilde analiz ettiler ve ABD ve müttefiklerinin bölgeden uzak tutulması gerektiği sonucuna vardılar. Bunu gerçekleştirebilmek için işbirliği yapabilecekleri ilk ülke, yine ABD hegemonyasından rahatsız olan ve ABD'nin küresel ölçekte dayattığı ekonomik süper liberalizmden etkilenmekle birlikte kendi özgün modelini devam ettirmekte ısrar eden Çin'di.

Son dönemde ABD'nin Irak'a karşı Türkiye'yi de alet ederek uyguladığı keyfi ve zalim uygulamalara BM üyeleri içinde Fransa dışında karşı çıkan iki ülke Rusya ve Çin oldu. Rusya Başbakanı Primakov'un Yeni Delhi'de ortaya attığı "**Stratejik Üçgen**" düşüncesi Rusya, Hindistan ve Çin'in bölgede jeopolitik istikrarın sağlanması için ortak hareket etmelerini öngörüyor. Yapılan yorumlarda Orta Asya bölgesindeki petrol rezervleri, Ortadoğu ve Afganistan'da barışın sağlanması ve Taliban hareketinin üç ülkeyi ortak hedeflerde buluşturduğu söyleniyor. Üç ülke de ABD egemenliğine karşı çok kutuplu bir dünyayı hedefliyorlar.³

Bu yeni oluşumu Türkiye'nin çok iyi analiz etmesi ve çoklu bir strateji belirlemesi gerekiyor. Bu ulusal çıkarlarımız açısından bir zorunluluk olmanın ötesinde Kemalistler için bir başka açıdan daha önemli. Bize Mustafa Kemal'in temel ilkelerini belirlediği Kemalist dış politika ve Avrasya Bakış açısını 21. yüzyıla girerken bir kez daha sınama şansı veriyor.

Rusya Çin yakınlaşması olgusu üzerine Türkiye'de kimi önemli yorumlar yapıldı. Şimdi öncelikle bunları tartışmaya açmak istiyoruz. Genelkurmay Başkanlığı döneminde Özal'ın hesapsız Musul - Kerkük planları karşısında direnen **Necip Torumtay**'ın yorumu ile başlayabiliriz. Yalnız burada bir parantez açıp şunu da belirtmek gerekiyor. Musul - Kerkük Mustafa Kemal'in

kafasındaki Misak-ı Milli sınırları içinde de yer alıyordu. Yine bunun gibi örneğin Batum'un Milli Sınırlar içinde yer alması için de her yol denenmişti. 30 Ekim 1920'de Kazım Karabekir Paşa Kars'ı Ermenilerden aldıktan sonra 23 Şubat 1921'de Gürcülerle yapılan anlaşmayla Ardahan ve Artvin savaşı geri alınıyordu. Ahıska, Nahçıvan ve Batum'da Karabekir Türk hakimiyetini kurdu. Bütün bunlar Batı'da Yunan'a karşı direnilirken yapıyordu. **Nuri Köstüklü**, TBBM'nin 21 Mart 1921 Tarihli gizli oturumunda Batum'un her ne suretle olursa olsun Türkiye sınırları içinde kalması konusunda başta Mustafa Kemal olmak üzere hararetli konuşmalar yapıldığını fakat daha sonra Bolşevik Rusya'nın devreye girmesiyle 16 Mart 1921'de yapılan Moskova Antlaşmasıyla Batum'un Gürcistan'a bırakıldığını, Nahçıvan'ın da Türkiye dışında kaldığını söylüyor. Yine Köstüklü, Ahmet Kabaklı'ya dayanarak oldukça şüpheli şu alıntıyı da yazısında kullanmış. Kabaklı'ya göre Atatürk, McArthur'un sorduğu bir soruya şöyle cevap veriyor. *"Allah nasip eder, ömrüm vefa ederse Musul Kerkük ve adaları geri alacağım. Selanik de dahil Batı Trakya'yı Türkiye hudutlarına katacağım"*⁴ Mustafa Kemal'in bu konuda bir istemi olması büyük bir olasılık ama bunu McArthur ile paylaşmış olması çok mantıklı değil. Kimi aydınlarımız Özal'ın Musul-Kerkük hedefinin Mustafa Kemal'in çizgisinin devamı olduğunu iddia ederlerken aynı Özal'ın Mustafa Kemal'in asla taviz vermeyeceği pek çok adımı attığını da unutmamalıdır. Federasyon-ılımlı İslamcılık tezleri ulusal ekonominin yıkılması hep Özal'ın gündeme getirdiği ulusal devleti Cumhuriyeti yok etmeye yönelik adımlardı. Bu yüzden Kemalist dış politikada emperyalist güçlerle işbirliği yapılarak Musul Kerkük'ün alınmasının yeri olmadığını düşünüyoruz. Bu konu üzerine daha tartışmalara girilebilir. Irak ve Suriye'nin yapay devletler olduğu da dile getirilebilir. Biz şimdi **Torumtay**'a dönelim. *"Rusya dış ilişkilerde de önemli atılımlar yaparak uluslararası siyasi çabalarında güç kazanmaya çalışmaktadır. Örneğin Nisan 1996'da Çin'le yapmış olduğu karşılıklı sınır güvenliği, Orta Asya Çin Denizi petrol boru hattı inşası ve etnik hareketlere karşı ortak önleyici tedbirlerle ilgili anlaşmalar yapılması gibi."*⁵ Rusya ile Çin'in Batıya karşı stratejik ortaklıklarının SU-27 jet avcı uçaklarının ortak üretimi planı ile somutlaştığını, Jiang Zemin'in 1995'teki Moskova ziyareti sırasında nükleer silahlarının birbirini hedeflemeyeceğini vadeden siyasi bir bildiri imzalandığını ve birbirinin güvenlik menfaatlerini tehlikeye atabilecek uluslararası gruplara katılmayacaklarına söz verdiklerini belirten **Mehmet Ögütçü**, Çin'in Rusya'nın ikinci büyük ticaret ortağı olduğunu vurguladıktan sonra şöyle devam ediyor. *"İki ülkenin Orta Asya'da özellikle güvenlik, köktendinci islami ve milliyetçi etnik hareketlerin önünün alınması konularında ortak menfaat paylaştıkları biliniyor. Yeltsin ise 1996'da Pekin'i ziyareti sırasında iki ülke arasında stratejik bir ortaklık oluşturulduğunu açıklayarak ABD'yi dünyada hegemonyacı eğilimlerden uzak durmaya çağırıyordu. Sibiryadan Çin'e bir doğalgaz boru hattı inşası, Çin'e nükleer enerji santrali kurulması gibi dev projelere de imza atıldı"*⁶. **Reşat Arım** ise şu yorumu yapıyor. *"İki ülke liderleri 23 Nisan 1997'de imzaladıkları deklarasyonda Yeni çok kutuplu dünyayı ilen ettiler bununla yeni bir dünya düzenini kurulduğunu, dolayısıyla ABD'nin egemen olduğu tek kutuplu dünya düzenine karşı koyacaklarını belirtmiş oldular. Çin - Rus yakınlaşmasının, son dönemde yeni bir anlayışla değiştirilen ABD-Japonya güvenlik anlaşmasına cevap teşkil ettiği NATO'nun genişlemesi planlarından da etkilendiği belirtilmektedir."*⁷ **Erol Mütercimler** ise gözönünde bulundurulması gereken önemli değerlendirme argümanının tek kutupluluktan memnun olmayan Rusya - Çin yakınlaşması olasılığı olduğunu belirtiyor. Mütercimler bölgede güç çekişmesi çatışmaya dönüşürse iki ittifakın ortaya çıkabileceğini söylüyor. *"Bunlar 1) ABD - Japonya ittifakına karşı Çin - Rusya. 2) Çin'e karşı ABD - Japonya - Rusya olabilir"* ABD; gelişen ve güçlenen bir Çin'in süper güç olarak Pasifik'te engellenmesi için Rusya'nın yanında Japonya'nın güçlenmesinden yana gözüküyor"⁸. **T. Kumkale** de Rusya'nın yeni Asya Politikası'nın şu esaslar üzerinde gelişeceğini söylüyor. *"Güney Kore ile ilişkilerin yeniden başlatılarak karşılıklı güvenin sağlanması, Kuril Adaları konusunda Japonya ile uygun bir anlaşma zemini sağlanması, Çin'le sağlıklı diyalog kurulması, Pakistan ve Hindistan ile dostluk ve işbirliğinin geliştirilmesi, Rusya ve BDT'nun vazgeçemeyeceği ekonomik ve güvenlik esaslarıdır."*⁹

Şimdi Türkiye'de Kemalistlerin Rusya - Çin yakınlaşmasını tüm yönleriyle analiz etmeleri gerekiyor. Bu yakınlaşma, Hindistan'ında katılımıyla antiemperyalist bir Avrasya bloğunun öncülüğünü yapabilir mi? ABD'nin bölgedeki çıkarlarını engelleyebilir mi? Böyle bir Avrasya yapılanması yalnız bizim için değil tüm sömürülen, başta doğulu halklar için bir çıkış noktası olabilir. Öte yandan özellikle Rusya'nın da emperyal bir geçmişi olduğu ve bu tavrını 21. yüzyıla taşımak isteyeceği unutulmamalıdır. Rusların sözde sosyalizmleri sırasında başta Sultan Galiyev gibi Türk sosyalistlerine yaptıkları da ortadadır. Türkler SSCB'de geniş anlamda

yönetimden uzak tutulmuşlar tamamen Ruslara bağlı bir ekonomik ve eğitim sistemini sürdürmeye zorlanmışlardır. Rusların Afganistan, Çekoslovakya deneyimleri; İspanyol Sosyalistlerine, Tito Yugoslavya'sına karşı tavırları bu tabloyu tamamlar. Rusya - Çin yakınlaşması bölgedeki Türk Cumhuriyetleri için önemli ve riskli bir gelişmedir. Bölgedeki Türk varlığından rahatsız olan bu iki devlet Türk Cumhuriyetleri üzerinde baskı uygulayabileceklerdir. Bunun yanında Türk Cumhuriyetleri bir anlamda Çin'i Rus baskısını dengeleyecek bir unsur olarak da değerlendirmeye çalışmaktadırlar. Nitekim Rusya ve Çin arasındaki itilaflar göz önüne alınınca bunun kullanılabilir bir kart olduğu ortaya çıkar. Orta Asya'nın sarsılan dengelerinde kimi Türk Cumhuriyetleri'nin üzerindeki Çin baskısını göz önüne aldığımızda bu defa da Rusya'nın bunu dengeleyecek bir güç olarak tanımlanması olasılığı var.

Bu konuda Türkiye'de de farklı yorumlar yapılıyor. **Yasin Aslan**'ın değerlendirmesi şöyle; *"Rusya Orta Asya ve Moğolistan, Çin ise Tibet ve Uygur özerk bölgesi üzerinde kontrolü sağlamaya çalışmaktadır. Ancak bölge ülkelerinin maksimum bağımsızlığa kavuşma istek ve çabaları Rus ve Çin hakimiyetine büyük tehlike oluşturmaktadır. Ancak Kazakistan ve Özbekistan arasında olduğu gibi, söz konusu devletler arasında ortaya çıkan iç çekişmeler, iki hakim gücün işini kolaylaştıracaktır. Türkiye, Pakistan, İran ve Hindistan Orta Asya'daki diğer birinci dereceli önemli ülkelerdir. Onlar Rus-Çin hegemonyasına karşı güç dengesi olarak değerlendirilmektedirler."*¹⁰ **Erol Cihangir** de şu yorumu yapıyor *"Türkistan Cumhuriyetlerinin bugün her yıl Moskova'da birlik anlaşmasını yenilemeleri ve Rusya birliğinden ayrılmamaları asıl bu Çin Tehlikesinden kaynaklanmaktadır."*¹¹ Cihangir'in bu yorumuna karşı **Mehmet Ögütçü** şunları söylüyor. *"Orta Asya ülkelerinin de, gerek Rusya'ya karşı bölgede dengeleyici bir unsur, gerek ekonomik ve ticari ortak olarak gördükleri Çin ile yakın ilişkiler kurma arzusunda olduklarını görüyoruz."*¹²

Bir anlamda şunu söylemek mümkün Rusya - Çin yakınlaşması potansiyel olarak Avrasya bloğunun kurulması açısından olumlu bir adım olmakla birlikte bölgedeki Türkleri zor durumda bırakabilir. Bu ortamda Türkiye'nin üzerine büyük görev düşüyor.

ABD, Rusya ilişkileri ise dikkatle izlenmesi gereken bir boyuttadır. Öncelikle bugün petrol boru hatları konusunda her ne kadar ABD bizim tezlerimizi destekliyor ve Rusya'nın bölge hakimiyetini istemiyorsa da Rusya'yı yanında tutabilmek ve NATO'nun genişlemesini ona kabul ettirebilmek için bizim üzerimizden Rusya'ya çeşitli tavizler vermektedir. AKKA'da olduğu gibi. ABD'nin, Rusya'yı yakın gelecekte kendine rakip olarak gördüğü Almanya ve Çin'e karşı bir denge unsuru olarak kullanmak istediği açıktır. Bu yüzden Türkiye, Rusya ile ilişkilerinde ABD'yi her zaman yanında göreceği yanılgısına düşmemelidir.

ABD'nin Rusya politikası ile ilgili olarak. **Suat İlhan** şu yorumu yapıyor *"ABD'nin Çin ve Hindistan'daki gelişmeleri Japonya ve Rusya ile dengelemek için Rusya'ya olanaklar tanıdığı bazı çevrelerde yerleşmiş kanaat halindedir. ABD gelişen ve kendisinden gün gün uzaklaşan Avrupa Birliği karşısında da Rusya'yı bir denge unsuru olarak görüyor. Rusya Federasyonu'nun iki tarafa (Avrupa ve Çin) karşı aynı zamanda denge işlevi üstlenebilmesi için SSCB'nin daha önce kontrolünde bulunan bütün bölgelerde egemenliğini tekrar sağlaması gerekir. Rusya bu sorumluluğu üstlenemez. Rusya'nın SSCB bölgesine egemen olarak Çin karşısında caydırıcı bir güç oluşturmaması, Rusya'yı da dikkate alan başka bir denge gücü araştırılması lüzumunu gündeme getiriyor. Bu sebeple Çin karşısındaki Rusya'yı kendisine yandaş bağımsız bir Türkistan hatta güçlü birlik kuracak Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO) ile birlikte düşünmek gerekir."*¹³ **Erol Mütercimler** de bu görüşü destekliyor. *"AB (Almanya) ve Çin'in Avrasya'da dengelenebilmesi için Rusya, ABD'li stratejiler tarafından bir an önce süper güç, yeni bir denge unsuru olarak değerlendirilmektedir. AB'yi yönlendirebilecek güçlü bir Almanya'nın karşısına caydırıcı dengeleyici güç olarak Rusya'nın düşünülmesi tarihin tanık olduğu coğrafi bir emrivakidir. Avrupa'da gelişen güce karşı Rusya'nın çıkarılması bir çok kez doğrulanmıştır."*¹⁴

Dahası Türkiye'nin Ortadoğu'da uyguladığı ve kısa dönemli faydaları olabilecek ABD - İsrail - Türkiye - Ürdün ve belki Mısır yakınlaşmasının Orta Asya üzerindeki etkilerini de doğru değerlendirmesi gerekiyor. Şu çok açıktır ki Türkiye Rusya ile çatışarak bir Avrasya Seçeneği üretemez. **Hüseyin Bağcı**, Rusya - Türkiye ilişkileri ile ilgili olarak şunları söylüyor. *"Kafkasya ve Orta Asya'da oynanacak olan "Yeni Büyük Oyunda" Türkiye şüphesiz Rusya ile birlikte bu oyunun aktörleri arasında yer alacaktır. Türkiye bu anlamda ABD ve Rusya arasında bir denge politikası arayacak. İran ve Avrupa Birliği gibi faktörleri bu stratejik ilişkiler çerçevesinde yeniden bir değerlendirmeye tabi tutacaktır. Rusya Başbakanı Viktor Çernomirdin'in 1997'de*

Lüksemburg kararlarının ertesinde Ankara'ya yaptığı ziyaret son beş yıldır görülen Türk - Rus yakınlaşmasının zirvesi oluyordu. Böylece yapılan anlaşmalarla Türkiye'nin doğalgaz ve enerji sorunu büyük oranda çözülüyor. Bu yakınlaşma yeni Avrasya jeo-stratejisi çerçevesinde ortaya konan "Büyük Oyunun" mantıksal bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Tarihte olduğu gibi Avrupa bu yakınlaşmadan rahatsız olacaktır."¹⁵

Ahmet Davutoğlu; Rusya-Çin-Hindistan ilişkilerini şöyle yorumluyor."Türkiye'nin İsrail ile imzaladığı güvenlik işbirliği anlaşmasının ortaya çıkardığı dalgalanmalar yüzünden dikkatini Ortadoğu'ya çevirdiği şu günlerde Asya'daki dengeler de büyük değişimler yaşanmaktadır. Rusya, Çin, Hindistan ve İran arasında ikili ve üçlü ilişkilerde yoğunlaşma eğilimi görülmektedir." Rusya bir taraftan NATO ile anlaşma masasına otururken, diğer taraftan NATO'nun genişlemesi karşısında Doğu Avrupa'da kaybettiği mevzileri Asya içinde yeni dengeler oluşturarak aşma çabası içindedir. Batı tarafından dışlanma tehlikesi bulunan İran ve ABD ile zaman zaman bunalım yaşayan Çin de Asya içinde oluşacak bir güç konsolidasyonun da fayda görmektedirler. Rusya ve İran'la zaten iyi ilişkiler içinde olan Hindistan da Pakistan'ın ABD desteğiyle Taliban aracılığıyla Afganistan'da kurduğu hakimiyeti dengeleyecek bir biçimde bu iki ülke ile olan ilişkilerini daha da geliştirme yolunu tercih etmektedir. Rusya'nın dış kredi ve NATO politikası ile Çin kartı arasında kurduğu korelasyon ve yaptığı zamanlama, diplomasi oyununun inceliklerini yansıtan özellikler taşıyor. Soğuk Savaş döneminde ABD, Çin kartını SSCB'ye karşı kullanıyordu. Şimdi Rusya aynı kartı gerektiğinde kullanmak üzere elinde tutmaya çalışıyor. Demografik, ekonomik ve siyasi açıdan Çin, Rusya ve Hindistan'dan tek yönlü ya da koordineli bir baskı karşısında direnme güçleri zayıf olan Orta Asya ülkeleri bu devletler arasında kendilerine hayat alanı açmaya çalışmaktadırlar. Orta Asya'yı çevreleyen Rusya, Çin, İran ve Hindistan arasında geliştirilen ilişkiler NATO'nun gelişme planlarına karşı bir Asya cephesi oluşmakta olduğunun ilk işaretleri olarak değerlendirilebilir. "Türkiye ECO mekanizmalarını işleterek güney yolu alternatif kartını elinde tutmaktansa İsrail'in Ortadoğu politikası hatırına İran'la ilişkilerini belli periyotlarla gerginleştirme tercihi yapan Türkiye KEİ örgütünü de rasyonel zeminde değerlendiremediği için kuzey hattı üzerindeki manevra kabiliyetini de kaybetmiştir."¹⁶ Davutoğlu Orta Asya ile kara bağlantısı kurmak isteyen Türkiye'nin aynı anda Rusya ve İran'la gerginlik politikası izlemesinin ve yine bu ülkelerden biriyle sürekli gerginlik yaşamasının da yanlış olduğunu söylüyor. Rusya ve Çin'in Batı karşısındaki konumlarını güçlendirmek için aralarındaki sorunlara rağmen yakınlaştıklarını oysa Türkiye'nin ABD-İsrail eksenli politikalarla İran'la ilişkilerini sürekli gergin tutarak müzakere gücünü zaafa uğrattığını söylüyor. "Böylece bir taraftan ABD'yi Türkiye güzergahına zorlama şansını yitirmiş diğer taraftan da Hazar denizinin güneyinden geçen İran - Türkiye hattını müzakere masasının dışında bırakarak Rusya'nın Türkiye karşısındaki hareketini kolaylaştırmıştır"¹⁷.

Bu arada artık batılıların da Rusya ve Çin'i kendi küreselleşme süreçlerine dahil edemeyeceklerini anlamaya başladıklarını görüyoruz. Bu yazının sınırları çerçevesinde olmadığı için ekonomik gelişmelere değinmiyoruz Ama özellikle Rusya'nın ve daha az olmakla birlikte Çin'in ABD - IMF ittifakının bir anlamda desteklediği Asya Krizinden etkilendiklerini de unutmamak gerek. Kore, Malezya gibi ülkelerin küreselleşme sürecinde başlarına gelenler de alternatif arayışlarında etkili oluyor. **Stephen M. Walt**'ın Foreign Policy'de Çin ile Rusya hakkındaki saptaması şöyle. "Liberal yaklaşım Çin ve Rusya'yı dünya kapitalizminin bir parçası haline getirme sürecinin, bu ülkelerde güçlü bir orta sınıf yaratmayı başarmasının ve demokratikleşme taleplerinin artmasını da sağlaması halinde, refaha ve barışa giden en iyi yol olduğunu savunuyor." Walt buna karşın Realist açıdan NATO'nun genişlemesinin Batı etkisini geleneksel ABD yaşamsal çıkarlarının da ötesinde bir noktaya yayma çabası olduğunu ve muhtemelen Moskova'nın buna sert tepki göstereceğini söylüyor.¹⁸

Şimdi Avrasya'daki bu yeni yapılanmayı doğru olarak değerlendirebilmek için Kemalist birikimden yararlanmak gerektiğini düşündüğümüzden Atatürk'ün yaptıklarını kısaca bir inceleyelim.

2- MUSTAFA KEMAL'İN AVRASYA STRATEJİSİ

Atatürk'ün dış politika anlayışındaki önemli noktalardan biri SSCB ile işbirliği idi bunun nedeni hem SSCB'nin batı karşıtı pozisyonu (buna antiemperyalist denemez) ama daha çok da tarihsel sürecin gösterdiği kimi gerçeklerdi. Osmanlı'nın Batı'ya yönelimi Rusya ve İran'la durdurulmuştu. Bölgede Türkiye'nin SSCB ile uğraştırılması onu hem batı ile mücadelesinde

zayıflatacak hem de belki SSCB'ye karşı batı ile ittifak aramak zorunda bırakarak emperyalizmin bölgeye geri dönmesini sağlayacaktı. Emperyalist güçler zaten o sırada Ortadoğu'da bulunuyorlardı. SSCB ile 1921 Moskova Antlaşmasıyla başlayan yakınlaşma 1925'de yapılan "Türkiye Sovyetler Birliği Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması" ile pekiştirildi. Bununla birlikte Atatürk SSCB'nin esas unsuru Rusların jeostratejik hedeflerinden ve emperyalist amaçlarından vazgeçmeyeceğini de biliyordu. Nitekim Atatürk'ten sonraki politikacılarımız biraz da çok yönlü stratejik düşünceye sahip olmadıkları için 1945'de su yüzüne çıkan SSCB baskısına ve toprak taleplerine karşı kurtuluşu ABD'nin kollarında aradılar. Bu noktada kısaca şunu belirtmek de yarar var. SSCB'nin Kurtuluş Savaşı'na yaptığı yardım zaten büyük oranda SSCB topraklarında yaşayan Türklerin katkılarıyla sağlanmıştı. Dahası iç karışıklık içinde olan SSCB için sınırlarındaki antiemperyalist bir ulusal devlet stratejik önemdeydi. Bu yüzden Sovyet yardımı hakkında yapılan kimi yorumları ihtiyatla karşılamak gerekir. Bir başka nokta ise şuydu. Mustafa Kemal Türk ulusunun yazgısını değiştirebilmek için öncelikle Arap - Fars kültür hegemonyasından kurtulmak gerektiğini biliyordu. Bunun için de İslam öncesi Türk kültürüne ulaşmanın yanında Osmanlı'nın pek önem vermediği Orta Asya'lı Türk halkları ile sağlam ilişkiler kurmak gerektiğini düşünüyordu. Etnografya Müzesi'nden, Türkiyat Enstitüsü'ne, Türk Tarih ve Türk Dil Kurumları hep bu amacı gerçekleştirmeye yönelik yapılanmalardı. Osmanlı politikasının yanlışlığı ile ilgili olarak **Muzaffer Özdağ** şunları söylüyor. "Osmanlı Türk ve İran Türk İmparatorlukları arasındaki uyumsuzluk Rusluğun Orta Asya ve Kafkasya istilasını, Karadeniz'e inişini ve Çin'in batıya taşmasını kolaylaştırmıştır."¹⁹ Bunun ötesinde Atatürk, ulus devletler çağına SSCB'nin yapay bir yapı olduğunu ve er geç çökeceğini de görüyordu.

Orta Asya'lı Türklerle kurulacak ilişkinin bir diğer boyutu ise şuydu. Bölgedeki Türklerle kurulacak sıkı ilişkiler hem bu Türklerin ezilmesini bir anlamda önleyebilirdi, hem de SSCB'ye karşı dünyanın bu en önemli bölgesinde Türkiye'yi stratejik açıdan güçlendirirdi. Şimdi bu konuda yapılan kimi yorumlara bakalım.

Attila İlhan bu konuda şunları söylüyor. "Mustafa Kemal, Balkan Paktiyla batısını Saadabat Pakti'yla güneyini ve doğusunu güvence altına almış böylece hissettirmeden Osmanlı'nın eski toprakları üzerinde söz sahibi olmuştur"²⁰. **Anıl Çeçen**'de şu yorumu yapıyor. "Her bölgenin Türk ve Müslüman halkının bağımsızlığını elde etmesinden sonra oluşturulacak bir uluslararası birliğin Avrasya uluslarının bağımsız geleceği açısından zorunlu bulunduğu inanmıştır. Bu doğrultuda eski Osmanlı ülkelerini bağımsızlık savaşı vermeye çağırmıştır. Arnavutları, Boşnakları Batı Trakyalıları kurtuluş savaşlarında desteklemiştir"²¹ **Mehmet Saray** Atatürk'ün daha Kurtuluş Savaşı sırasında kardeş ülke ve topluluklara yardım etmeye çalıştığını söylüyor. "Şark Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'ya Tiflis ve Bakü'deki temsilciliklerimizin Azerbaycan'ın menfaatlerini ve ülke bütünlüğünü sağlamaları için bütün güçleri ile çalışmalarını emrediyordu. Bununla da yetinmeyen Mustafa Kemal Paşa, Sefir-i Kebir olarak gönderdiği Ali Fuat Paşa'nın yanına bir ilmiye heyeti vererek, Rus idaresinde kalan Türk topluluklarının problemlerini yerinde tespit ettirmiş ve kendilerinin yeni Bolşevik rejim altında haklarını koruyabilmeleri için gerekli milli birliği ve beraberliği sağlamalarında yardımcı olmuştur. Kızıl Ordunun ve Bolşevik yetkililerinin idareleri altındaki Türk ülkelerine baskı uygulamaları üzerine, Mustafa Kemal Paşa, Afganistan'ın modern bir devlet olarak Türkistan Türklerinin komşusu halinde ayakta durmasını sağlamış ve bu hareketi ile onlara moral vermeye çalışmıştır."²² Aynı olayla ilgili olarak **Ahat Andican**'da 1920 yılının Aralık ayında Yunan ilerlemesi devam ederken TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın 21 Aralık 1921 günü Fevzi Paşa'ya gönderdiği talimatı anlatıyor. "Askeri ve mali imkanlar yeterli olduğu takdirde Afgan ordusunun geliştirilmesi için bir subay grubunun gönderilmesi önemli ve zorunludur. Asya'da emrimize tabi güçlü bir ordunun oluşturulabilmesi durumunda gerektiği zaman İngilizleri uzaklarda meşgul edecek bir imkan doğar ve anavatanın üzerindeki savaş galelerini azaltmak için kullanılabilir. Andican; Mustafa Kemal'in Afganistan'ı gidecek grubun uyması gereken kuralları sayarken kendilerini yalnızca Afgan halkına ve askerlerine değil SSCB sınırı içerisinde bulunan Türkistan ve Buhara halkına ve askerlerine de sevdirmeleri gerektiğini belirttiğini söylüyor. "Afganistan yönetimi harici entrikaların etkisiyle İslamiyet ve Türklük aleyhinde hareket etmeye hazırlanabilir. Gönderilen heyet böylesi hareketleri engelleyebilmeli, gerektiğinde İslamiyet ve Türklük çıkarlarını düşünebilen başka bir Afgan hizbini iktidara geçirebilecek kadar güçlü bir konuma gelmelidir. Mustafa Kemal 1 Mart 1921 tarihinde imzalanan Türk - Afgan Antlaşmasına, SSCB'yi çok rahatsız edecek bir maddeyi de koydurtabilmiştir. Antlaşmanın ikinci maddesi her iki ülkenin Bütün Doğu Halklarının tam bağımsızlıklarını ve kendi kendilerini özgürce

yönetebileceklerini kabul ettiklerini belirtmekte ve özellikle Buhara ve Hive Cumhuriyetlerinin istiklallerinin onaylandığını vurgulamaktadır. Mustafa Kemal kendi ekibiyle barışık tek gücün SSCB olmasına rağmen bunu yapmıştır.²³

İsmet Bozdağ; Mustafa Kemal'in Afganistan ve İran ile iyi ilişkiler kurmak için ve onların gelişmesi için gösterdiği çabaları şöyle açıklıyor. "Türkistan'a ulaşmanın yolu, İran ve Afganistan üzerinden geçiyordu." "Birinci Dünya Savaşı ertesini Versay'da öylesine kötü bir barış anlaşması imzalanmıştı ki barışı ister istemez imzalayan Alman milletinin ruhunda intikam naraları yükseliyordu. Mustafa Kemal Paşa bunu biliyordu. Böyle bir barış, en yakın bir zamanda taze bir savaş gerekçesi olacaktı. Bu yüzden Balkan Paketi'ni hazırladı ve Türkiye olarak fedakarlıkta bulunmayı göze aldı. Ancak kopacak yeni savaşta Almanya ya Rusya'ya karşı olacak ya da Rusya'dan yana bulunacaktı. Türkiye'nin Rusya'nın vereceği kararda etkisi olmalıydı. Yani SSCB Türkiye'nin gönlünü almadan bir savaşa girememeliydi. Rusya'nın yumuşak karnında Türkiye, İran ve Afganistan vardı. Türkiye, İran ve Afganistan üzerinde etkili olduğuna göre SSCB savaş kararını alabilmek için Türkiye'den yana güven ihtiyacı içindeydi. Atatürk, hemen İran ve Afganistan ile temasa geçti ve Sadabat Paketi'nin imzalanmasını sağladı. Artık Türkiye Balkan ve Sadabat Paketi ile Avrupa'da kopacak bir savaşta söz sahibi idi." ²⁴

Oral Sander'in bugünkü Türk Dünyası'nda Kemalist düşüncenin yeri ile ilgili söyledikleri oldukça önemli. "SSCB'nin dağılmasının ardından, Ortaasya'nın Türkçe Konuşan Ülkeleri'nin (OATKÜ) çoğunda artan ölçüde Kemalist deneyimi bağımsızlık, laik ulus kurma ve modernleşmenin bütün biçimleri için uygun bir model olarak kabul etme eğilimine tanıklık ediyoruz. Kemalizm bir müslüman ülkenin, Türk modelinde seküler ve çok partili demokrasi çerçevesinde bağımsızlığını koruyabileceği, ekonomisini geliştirebileceği ve devlet yapısını modernleştirebileceği anlayışı içinde OATKÜ'ni içerecek biçimde genişletilebilir."²⁵

Kaynakça

- 1-Brzezinski Z., Büyük Satranç Tahtası" Sabah Yay.
- 2-Yavuz K., Yeni Dünya Düzeni Yazı Dizisi Cumhuriyet (Işık Kansu)
- 3-Aydınlık Dergisi
- 4-Köstüklü, N. Atatürk Misak-ı Milli ve Dış Türkler, Silahlı Kuvvetler Dergisi
- 5-Torumtay, N. Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye
- 6-Öğütçü, M. Yükselen Asya
- 7-Arım, R. Türk Dış Pol. Gelenek ve Değişim
- 8-Mütercimler, E. 21. Yüzyıl ve Türkiye Yüksek Strateji
- 9-Kumkale, T., Türk - Rus İlişkileri
- 10- Aslan Y, Yeni Jeopolitik Türk Kuşağı ve Türkiye, Yeni Türkiye, sayı:15
- 11- Cihangir, E. Avrasya Jeopolitiğinin Sistem Arayış, Ulusal Dergisi
- 12- Öğütçü, M. age
- 13- İlhan, S., Terör Neden Türkiye
- 14- Mütercimler, age
- 15- Bağcı, H. Gelecekteki Güvenlik Pol. Yeni Türkiye sayı15
- 16,17-Davutoğlu, Orta Asya'daki Dönüşüm, Yeni Türkiye sayı:15
- 18- Walt, S.M., Foreign Policy, Bahar 1998
- 19- Özdağ, M.
- 20- İlhan, A., Hangi Küreselleşme, 1997,
- 21- Çeçen, A. Atatürk ve Avrasya, Ulusal Dergisi sayı3
- 22- Saray M., Atatürk ve Türk Dünyası, Yeni Hayat Dergisi, 1999 Ocak sayı 51
- 23- Andican, A., Değişim Sürecinde Türk Dünyası, Emre Yayınları, s:224-225
- 24- Bozdağ, İ., Atatürk'ün Avrasya Devleti
- 25- Sander, O., Türkiye'nin Dış Politikası